

Сонячний удар

Іван Бунін

Іван Бунін

Сонячний удар

Переклад Олександра Грязнова

По обіді вийшли з яскраво та гаряче освітленої їдальні на палубу і зупинились біля поручнів. Вона закрила очі, долонею назовні, приклала руку до щоки, засміялась простим, чарівним сміхом, — усе було привабливим у цій маленькій жінці, — і сказала:

— Я зовсім п'яна... Взагалі, я зовсім збожеволіла. Звідки ви взялись? Три години тому я навіть не підозрювала про ваше існування. Я навіть не знаю, де ви сіли. В Самарі? Та все одно, ви милий. Це в мене голова крутиться, чи ми кудись повертаємо?

Попереду була пільма і вогні. Із пільми бив у обличчя сильний, м'який вітер, а вогні відходили кудись вбік: пароплав з волзькою хвацькістю описував широку дугу, підбігаючи до невеликої пристані.

Поручик взяв її руку, підніс до вуст. Рука, маленька і сильна, пахла засмагою. І блаженно і страшно завмерло серце при думці, яка, напевне, міцна і смугла вона вся під цією легкою полотняною сукнею після цілого місяця лежання під південним сонцем, на гарячому морському піску (вона сказала, що їде з Анапи). Поручик пробурмотів:

— Зійдімо...

— Куди? - спитала вона здивовано.

— На цій пристані.

— Навіщо?

Він промовчав. Вона знову приклала руку до гарячої щоки.

— Божевільний...

— Зійдімо, — повторив він тупо. - Благаю вас...

— Ах, та робіть, як хочете, — сказала вона, відвертаючись.

З розгону пароплав з м'яким стуком вдарився в тьмяно освітлену пристань, і вони мало не впали один на одного. Над головами пролетів кінець канату, потім понесло назад і з шумом закипіла вода, заgrimіли сходні... Поручик кинувся за речами.

За хвилину вони пройшли повз сонну конторку, вийшли на глибокий, по маточину, пісок і мовчки сіли до візника у запорошену бричку. Пологий підйом на гору, серед нечастих кривих ліхтарів, по м'якій від пилу дорозі, здавався нескінченним. Та от піднялись, виїхали і затріщали по бруківці; ось якийсь майдан, службові будинки, каланча, тепло і запахи нічного літнього повітового міста. Візник зупинився біля освітленого під'їзду, за розкритими дверима якого круто підіймались старі дерев'яні сходи; старий, небритий лакей в рожевій косоворотці і в сюртуку невдоволено взяв речі

і пішов на своїх розтоптаних ногах уперед. Ввійшли у великий, але страшенно задушливий, гаряче за день розжарений сонцем номер з білими спущеними фіранками на вікнах і двома необпаленими свічками на піддзеркальнику, — і як тільки ввійшли і лакей закрив за собою двері, поручик так поривчасто кинувся до неї і обидва так несамовито задихнулись у поцілунку, що багато років згадували потім цю мить: ніколи нічого подібного не зазнавав за все життя ні той, ні інший.

О десятій ранку, сонячного, гарячого, щасливого, із дзвоном церков, з базаром на площі перед готелем, із запахом сіна, дьогтю і всього того, чим пахне повітря російське місто, вона, ця маленька безіменна жінка, що так і не сказала свого імені і жартома називала себе прекрасною незнайомкою, поїхала. Спали мало, але вранці, вийшовши з-за ширми біля ліжка, за п'ять хвилин умившись і одягнувшись, вона була свіжою, як у сімнадцять років. Чи була вона збентеженою? Ні, зовсім трохи. Як і раніше, була проста, весела і – вже розсудлива.

— Ні, ні, милий, — сказала вона у відповідь на його прохання і далі їхати разом, — ні, ви повинні залишитися до наступного пароплава. Якщо поїдемо разом, все буде зіпсовано. Мені це буде дуже неприємно. Даю вам чесне слово, що я зовсім не те, що ви могли про мене подумати. Ніколи нічого навіть схожого на те, що сталося, зі мною не було, та й не буде більше. На мене ніби запаморочення найшло... Або, точніше, ми обоє отримали щось подібне до сонячного удару...

І поручик якось легко погодився з нею. З легким і щасливим настроєм довів він її до пристані, — якраз до відходу рожевого "Самольота", — при всіх поцілував її на палубі і ледве встиг скочити на сходні, які вже рухали назад.

Так само легко і безтурботно повернувся він до готелю. Однак щось уже змінилось. Номер без неї здався зовсім іншим, аніж був при ній. Він був ще повен нею – і порожній. Це було дивно! Ще пахло її хорошим англійським одеколоном, ще стояла на таці її недопита чашка, а її вже не було... І серце поручика раптом стиснулось такою ніжністю, що він поспіхом запалив цигарку і, хльоскаючи себе по халявах стеком, кілька раз пройшовся туди й назад по кімнаті.

— Дивна пригода! – сказав він вголос, сміючись і відчуваючи, що на очі йому навертаються сльози. – "Даю вам чесне слово, що я зовсім не те, що ви могли подумати..." І вже поїхала... Безглузда жінка!

Ширма була відсунута, постіль ще не прибрана. І він відчув, що просто не має сили тепер дивитись на цю постіль. Він закрив її ширмою, зачинив вікна, щоб не чути базарного гомону і скрипу коліс, опустив білі напнуті фіранки, сів на диван... Так, ось і кінець цій "дорожній пригоді"! Поїхала – і тепер вже далеко; сидить, певно, в скляному білому салоні або на палубі і дивиться на величну, освітлену сонцем ріку, на зустрічні плоти, на жовті мілини, на синю далеч води і неба, на весь цей безмірний волзький простір... І прощай, і вже назавжди, навіки... Тому що де ж вони тепер можуть зустрітись? – "Я ж не можу, подумав він, не можу безпричинно приїхати в це місто, де її чоловік, її трьохрічна дівчинка, взагалі вся її сім'я і все її звичайне життя!" І місто це здалося йому якимось особливим, заповідним містом, і думка про те, що вона так і буде

жити в ньому своїм самотнім життям, часто, можливо, згадуючи його, згадуючи їх випадкову, таку швидкоплинну зустріч, а він вже ніколи не побачить її, думка ця здивувала і вразила його. Ні, цього не може бути! Це було би надто дико, неприродно, неправдоподібно! – І він відчув такий біль і таку непотрібність свого подальшого життя без неї, що його охопив жах і відчай.

"Що за чорт! – подумав він, встаючи, знову починаючи ходити кімнатою і намагаючись не дивитись на постіль за ширмою. – Та що ж це таке зі мною? Здається, не вперше – і ось... Та що ж у ній особливого і що, власне, сталося? Справді, ніби якийсь сонячний удар! І головне, як же я проведу тепер, без неї, цілий день в цій глушині?"

Він ще пам'ятав її всю, з усіма найменшими особливостями, пам'ятав запах її засмаги і полотняної сукні, її міцне тіло, простий, жвавий і веселий звук її голосу... Почуття тільки-но отриманої насолоди усією її жіночою принадністю було ще надзвичайно живе у ньому, але тепер головним було все ж таки інше, зовсім нове почуття – те дивне, незрозуміле почуття, якого зовсім не було, доки вони були разом, якого він навіть припустити в собі не міг, заводячи вчора це, як він думав, тільки потішне знайомство, про яке вже було нікому, нікому сказати тепер! – "А головне, подумав він, вже ніколи і не скажеш! І що робити, як прожити цей нескінченний день, з цими спогадами, з цією нерозв'язною мукою, в цьому богом забутому містечку над тією самою сяючою Волгою, по якій відніс її цей рожевий пароплав!"

Потрібно було рятуватися, чим-небудь зайняти, відволікти себе, кудись іти. Він рішуче одягнув кашкет, взяв стек, швидко пройшов, дзенькаючи шпорами, порожнім коридором, збіг по крутих сходах до під'їзду... Але куди ж іти? Біля під'їзду стояв візник, молодий, у ладній чумарці, і спокійно палив цигарку, вочевидь когось чекаючи. Поручик глянув на нього розгублено і здивовано: як це можна так спокійно сидіти на козлах, палити і взагалі бути простим, безтурботним, байдужим? "Схоже, тільки я один такий страшенно нещасний у всьому цьому місті", — подумав він, рушаючи до базару.

Базар вже роз'їжджався. Не знати нащо, він пройшов по свіжому кінському гною поміж підводами, поміж возами з огірками, поміж нових мисок і горщиків, і баби, що сиділи на землі, навперейми запрошували його, брали горщики в руки і стукали, дзвеніли в них пальцями, показуючи їх добротність, мужики голосно кричали йому: "Ось перший сорт огірочки, ваше благородіє!" Все це було так безглуздо, що він утік з базару. Він зайшов до собору, де співали вже голосно, весело і рішуче, з усвідомленням виконаного обов'язку, потім довго крокував, кружляючи по маленькому, гарячому і занедбаному садку на обриві гори, над неоглядною, світло-сталевою широчінню ріки... Погони і гудзики його кітеля так нагрілися, що до них не можливо було доторкнутися. Околиш кашкета був мокрий від поту, обличчя палало... Повернувшись в готель, він з насолодою увійшов до великої і порожньої прохолодної їдальні на нижньому поверсі, з насолодою зняв кашкета і сів за столик біля відчиненого вікна, в яке несло жаром, та все ж таки віяло повітрям, і замовив холодник з льодом. Все було добре, у всьому було безмірне щастя, велика радість, навіть у цій спеці і в усіх базарних запахах; у всьому

цьому незнайомому містечку і в цьому старому повітовому готелі була вона, ця радість, а разом з тим серце просто рвалося на шматки. Він випив кілька чарок горілки, закусуючи малосольними огірками з кропом і відчуваючи, що він, не задумуючись, помер би завтра, якби було можна якимось дивом повернути її, провести з нею ще один, сьогоднішній день, — провести лиш для того, тільки для того, щоб висловити їй і чимось довести, переконати, як він болісно і захоплено її кохає... Навіщо довести? Навіщо переконати? Він не знав навіщо, але це було необхідніше за життя.

— Зовсім розгулялись нерви! - сказав він, наливаючи п'яту чарку горілки.

Він відсунув від себе холодильник, замовив чорної кави і став палити, напружено думаючи: що ж йому робити тепер, як позбутися цього раптового, несподіваного кохання? Але позбутися - він це відчував напевне - було неможливо. І він раптом знову швидко встав, взяв кашкет і стек і, спитавши, де пошта, поспіхом пішов туди з готовою вже в голові фразою телеграми: "Віднині все моє життя навіки, до гроба, ваше, у вашій волі." — Та, дійшовши до старого товстостінного будинку, де були пошта і телеграф, з жахом зупинився: він знав місто, де вона живе, знав, що в неї є чоловік і трирічна донька, та не знав ні прізвища, ні імені її! Він кілька раз питав її про це вчора за обідом і в готелі, і кожен раз вона сміялась і говорила:

— А навіщо вам знати, хто я? Я Марія Маврівна, заморська царівна... Хіба цього вам не досить?

На розі біля пошти була фотографічна вітрина. Він довго дивився на великий портрет якогось військового в густих еполетах, з виразковатими очима, з низьким лобом, з дивовижно чудовими бакенбардами і широченними грудьми, прикрашеними орденами... Яке дике, яке безглузде і страшне все буденне, звичайне, коли серце вражене, — так, вражене, він тепер це розумів, — цим страшним "сонячним ударом", занадто великою любов'ю, занадто великим щастям! Він глянув на пару молодят - наречений в довгому сюртуку і білій краватці, стрижений коротко, що витягувався струнко з дівцею у весільній фаті, — перевів погляд на портрет якоїсь гарненької і завзятої панянки в студентському кашкеті набакир... Потім, відчуваючи нестерпну заздрість до всіх цих невідомих йому, не страждаючих людей, став напружено дивитись вздовж вулиці.

— Куди іти? Що робити?

Вулиця була зовсім порожня. Будинки були всі однакові, білі, двоповерхові, купецькі, з великими садами, і здавалось, що в них нікого немає; білий, густий пил лежав на бруківці; і все це сліпило, все було залите гарячим, полум'яним і радісним, але тут немов би безглуздим, сонцем. Вдалині вулиця підіймалась, горбилась і впиралася в безхмарний, сіруватий, з відблиском небосхил. В цьому було щось південне, що нагадувало Севастополь, Керч... Анапу. Це було особливо нестерпно. І поручик, з похиленою головою, мружачись від світла, зосереджено дивлячись собі під ноги, хитаючись, спотикаючись, чіпляючи шпорою за шпору, поплівся назад.

Він повернувся до готелю настільки розбитий втомою, ніби здійснив тяжкий перехід де-небудь в Туркестані, у Сахарі. Він, зібравши останні сили, увійшов у свій

великий і порожній номер. Номер вже був прибраний, позбавлений останніх її слідів, — лише одна шпилька, забута нею, лежала на нічному столику! Він зняв кітель і глянув на себе в дзеркало: лице його, — звичайне офіцерське лице, сіре від засмаги, з білястими, вигорілими від сонця вусами і синюватою білизною очей, що від засмаги здавались ще білішими, — мало тепер збуджений, божевільний вираз, а в білій тонкій сорочці із стоячим накрохмаленим коміром було щось юне і глибоко нещасне. Він ліг на ліжку горілиць, поклавши запорошені чоботи на спинку. Вікна були відчинені, фіранки спущені, і легкий вітерець час від часу напинав їх, віяв у кімнату спекою нагрітих залізних дахів і всього цього світлоносного і зовсім тепер спустілого, безмовного волзького світу. Він лежав, підклавши руки під потилицю, і незряче дивився в простір перед собою. Потім стиснув зуби, закрив повіки, відчуваючи, як по щоках котяться з-під них сльози, — і, нарешті, заснув, а коли знову відкрив очі, за фіранками вже червонясто жевріло вечірнє сонце. Вітер стих, в номері було сухо і душно, як у печі... І вчорашній день, і нинішній ранок згадалися так, ніби вони були десять років тому.

Він неквапливо встав, неквапливо вмився, підняв фіранки, подзвонив і замовив самовар і рахунок, довго пив чай з лимоном. Потім наказав привести візника, винести речі і, сідаючи у бричку, на її руде, вигоріле сидіння, дав лакею аж п'ять карбованців.

— А схоже, ваше благородіє, що це я і привіз вас вночі! - весело сказав візник, беручись за віжки.

Коли спустились до пристані, вже синіла над Волгою синя літня ніч, і вже багато різнокольорових вогників було розсіяно по ріці, і вогні висіли на щоглах пароплава, що вже підбігав.

— В акурат довіз! - заподадливо сказав візник.

Поручик і йому дав п'ять карбованців, взяв квиток, пройшов на пристань... Так само, як вчора, був м'який стук у її причал і легке запаморочення від хиткості під ногами, потім пролетів канат і зашуміла вода, що закипіла і побігла вперед під колесами пароплава, який дещо подався назад... І незвичайно привітно, хороше здалося від багатолюдності цього пароплава, його яскравого світла і запахів кухні.

За хвилину побігли далі, проти течії, туди ж, куди понесло і її допіру вранці. Темна літня зоря згасала далеко попереду, похмуро, сонно і різнобарвно відбиваючись у ріці, що світилася ще тремтячими брижами вдалині під нею, під цією зорею, і плили, і плили назад вогні, розсіяні в темряві навкруг.

Поручик сидів під тентом на палубі, відчуваючи, що зістарився на десять років.

Приморські Альпи, 1925.